

THIẾT KẾ VÀ SỬ DỤNG PHIẾU TỰ ĐÁNH GIÁ THEO TIÊU CHÍ (RUBRIC) TRONG DẠY HỌC ĐỊA LÍ Ở TRƯỜNG PHỔ THÔNG

Nguyễn Phương Liên⁺,
Nguyễn Thị Huyền

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên
+ Tác giả liên hệ • Email: liennp@tnue.edu.vn

Article History

Received: 06/4/2020

Accepted: 20/4/2020

Published: 25/5/2020

Keywords:

self assessment by criteria,
rubric, capacity, Geography.

ABSTRACT

How do teachers know if a student is interested in a job assigned by a teacher? How can teachers know the level of participation and contribution to group activities of learners? ... These questions are topical and essential in education in general and in teaching Geography in particular. However, just giving rubric on the basis of criteria and reviewing feedback of learners, teachers will know the level of interest, enthusiasm of students when participating into the lecture. From that result, teachers will adjust their teaching and learning process in order to achieve the highest efficiency.

1. Mở đầu

Thế kỉ XXI chứng kiến sự thay đổi mạnh mẽ của nền giáo dục, thể hiện qua việc thay đổi vị trí trung tâm giữa người dạy và người học. Xu hướng dạy học “lấy học sinh (HS) làm trung tâm” đặt ra rất nhiều thách thức cho các nhà quản lí giáo dục và người thực thi trong việc dạy và học.

Đã có rất nhiều cách thức như thay đổi phương pháp dạy học từ truyền thống sang các phương pháp dạy học mang tính tích cực, đặc biệt là sự thay đổi về cách kiểm tra, đánh giá. Phiếu tự đánh giá theo tiêu chí (Rubric) được ra đời để đáp ứng các yêu cầu đổi mới đó. Rubric được sử dụng linh hoạt trong các phương pháp dạy học nhóm, thảo luận... và có thể sử dụng cho việc đánh giá quá trình học tập của HS. Mặc dù vậy, Rubric vẫn chưa được sử dụng phổ biến trong dạy học tại Việt Nam. Có nhiều lí do, trong đó, việc xây dựng phiếu rất mất thời gian mà đa số người học lại không hứng thú khi sử dụng mẫu phiếu này,... Làm thế nào để phiếu tự đánh giá theo tiêu chí trở thành công cụ quan trọng của giờ học, đem lại cái nhìn chính xác, tích cực cho cả người dạy và người học? Làm thế nào để người dạy có thể xây dựng được các mẫu phiếu tự đánh giá theo tiêu chí? Bài viết này phân tích và đưa ra ví dụ của phiếu tự đánh giá theo tiêu chí trong dạy học Địa lí ở trường phổ thông, từ đó giáo viên (GV) có thể tự xây dựng phiếu đánh giá theo các tiêu chí cụ thể, phù hợp với nội dung học tập. Bài viết có sử dụng các phương pháp nghiên cứu như: nghiên cứu tài liệu, điều tra khảo sát, thực nghiệm và một số phương pháp khác.

2. Kết quả nghiên cứu

2.1. Các thuật ngữ liên quan

- *Phiếu tự đánh giá theo tiêu chí (Rubric)*: Thuật ngữ “Rubric” được sử dụng trong tiếng Anh từ những năm 1400, nguồn gốc của thuật ngữ này có liên quan đến màu đỏ hoặc đất đỏ. Trong giáo dục, Rubric là tiêu đề của một chương hoặc một phần trong quyển sách, được viết hoặc in bằng mực đỏ hoặc được gạch chân màu đỏ để nhấn mạnh (Jonsson & Svingby, 2007, tr 131).

Ngày nay, thuật ngữ “Rubric” được sử dụng rộng rãi trong giáo dục. Theo Wiggins (1998), Rubric là một trong những công cụ cơ bản trong bộ tài liệu của giám định viên... nói cho chúng ta biết những yếu tố nào là quan trọng nhất” (tr 153). Guskey (1994) cho rằng: “Rubric là những hướng dẫn cụ thể mà có thể được sử dụng để mô tả công việc của HS đọc, viết, làm toán và các lĩnh vực nội dung khác” (tr 25).

Rubric được xem là những thông tin hướng dẫn giúp HS sắp xếp đánh giá việc học tập dựa trên hiệu quả cơ bản của công việc (McCloskey & O’Sullivan, 1993, tr 41). Có thể thấy rằng, Rubric là những quy định, hướng dẫn, tiêu chuẩn hoặc mô tả được sử dụng để đánh giá sự tiến bộ của người học trong các môn học, cũng như hệ thống đánh giá theo từng tiêu chuẩn, là thang mức độ hay thang đánh giá. Như vậy, có thể hiểu Rubric là một bảng mô tả chi tiết, rõ ràng có hệ thống các tiêu chuẩn, tiêu chí hay các mức độ mà HS nên làm hay cần phải làm để đạt được mục đích cuối cùng của nhiệm vụ học tập như thuyết trình, làm việc nhóm, bài tập, bài kiểm tra... để có thể nhận một điểm số hoặc đánh giá tương đương. Rubric được xem là một công cụ hữu hiệu trong việc thiết lập mối liên hệ giữa đánh giá, phản hồi và quá trình học tập; là một công cụ đánh giá/chấm điểm, được xây dựng bởi GV (có thể có sự

tham gia của HS) để hỗ trợ việc đánh giá chi tiết một sản phẩm hoặc một hoạt động học tập. Rubric thường được thiết kế dưới dạng ma trận hai chiều, với các mức đánh giá tương ứng với các tiêu chí phù hợp với yêu cầu đánh giá đối với một hoạt động học tập.

- *Năng lực*: Năng lực là khả năng huy động tổng hợp các kiến thức, kỹ năng và các thuộc tính tâm lý cá nhân khác như hứng thú, niềm tin, ý chí... để thực hiện thành công một loại công việc nào đó trong bối cảnh nhất định” (Trần Thị Thanh Thủy, 2018, tr 7).

2.2. Phân loại rubric

Rubric thường được chia làm 2 loại là Rubric định lượng/phân tích (Analytical rubric) và Rubric định tính/tổng hợp (Holistic rubric) (Lê Văn Hào, 2019, tr 27).

- *Rubric định lượng/phân tích*: mô tả chi tiết các mức độ thực hiện cho từng công đoạn của nhiệm vụ, qua đó GV có thể đánh giá công việc của HS trên từng tiêu chí đã đề ra. Rubric phân tích mang nhiều ưu điểm hơn rubric tổng hợp đó là nguồn cung cấp thông tin liên tục, chi tiết cho GV và HS về ưu, nhược điểm và cả sự tiến bộ trong quá trình học tập. Hơn thế nữa, GV có thể căn cứ vào đó để linh hoạt sửa đổi, bổ sung cho tiến trình dạy học được hiệu quả hơn.

- *Rubric định tính/tổng hợp*: cung cấp những hướng dẫn cho phép đánh giá tổng thể một sản phẩm cụ thể hoặc việc thực hiện nhiệm vụ, dựa trên cơ sở mức độ hoàn thiện và hiệu quả của công việc nói chung. Rubric định tính/tổng hợp có thể được xem như bảng đánh giá một chiều bởi nó không đi sâu vào các chi tiết trong từng giai đoạn cụ thể của công việc, mà đánh giá toàn bộ công việc (Goodrich, 1997). Do vậy, loại Rubric này không cung cấp nhiều thông tin phản hồi cho người dạy và HS.

2.3. Thiết kế rubric

Muốn Rubric thực sự phát huy hết hiệu quả, GV cần quan tâm đến việc thiết kế Rubric sao cho các tiêu chí có thông tin mô tả rõ ràng, phản ánh đầy đủ các nội dung, mục tiêu trong dạy học. Bên cạnh đó, ngôn ngữ sử dụng trong Rubric phải rõ ràng, dễ hiểu, dễ sử dụng... Để đảm bảo các tiêu chí này, GV phải có thời gian để chuẩn bị phiếu. GV có thể cùng với HS thảo luận để đưa ra các tiêu chí sao hợp lý nhất, hoặc người GV có thể chủ động thiết kế Rubric và sau đây là các bước tiến hành (Mertler, 2001, tr 4): (1) Xác định các chuẩn học tập mà GV và HS cần đáp ứng. Xây dựng Rubric dựa vào các chuẩn học tập để đảm bảo HS được học những nội dung và kỹ năng thích hợp. Điều này sẽ tạo ra sự phù hợp giữa hướng dẫn cho điểm với các mục tiêu và chỉ dẫn thực tế; (2) GV phát triển các mục tiêu học tập. Phác thảo những nội dung cần thiết trong sản phẩm hay trong quá trình HS hoàn thành nhiệm vụ học tập. Chỉ rõ các đặc điểm, kỹ năng hoặc hành vi mà GV mong đợi, cũng như những sai lầm phổ biến mà HS thường gặp; (3) Phát triển các mục tiêu thành những tiêu chí cụ thể, chi tiết; (4) Suy nghĩ những đặc trưng, khía cạnh để mô tả mỗi tiêu chí. Xác định các cách để mô tả ở mỗi mức độ như: xuất sắc, giỏi, trung bình, yếu, kém,... hay quy về điểm số như: 4, 3, 2, 1,.. cho mỗi tiêu chí đã xác định trong bước 3; (5a) Đối với Rubric tổng hợp, viết các mô tả kỹ lưỡng theo các cấp độ từ tốt đến kém (hoặc ngược lại) với mục tiêu tổng thể đã xác định; (5b) Đối với Rubric phân tích, viết mô tả kỹ lưỡng theo các cấp độ từ tốt đến kém (hoặc ngược lại) với từng tiêu chí riêng biệt; (6) Thử nghiệm và thu thập các mẫu phiếu ở mỗi cấp độ làm việc của người học; (7) Rà soát, chỉnh sửa lại Rubric nếu cần thiết trước khi đưa vào sử dụng.

2.4. Ví dụ minh họa

Trong dạy học Địa lí, GV có thể ứng dụng Rubric vào nhiều loại bài khác nhau từ lí thuyết, thực hành cho đến kiểm tra, đánh giá. Tùy vào mức độ, yêu cầu, thời gian, GV có thể sử dụng Rubric định lượng và Rubric định tính. Dưới đây là các ví dụ minh họa cho 2 loại Rubric này:

Bài 25 - Địa lí 10: “Thực hành: Phân tích bản đồ phân bố dân cư thế giới”, có các nội dung chính sau: (1) Xác định các khu vực thưa dân cư và các khu vực tập trung dân cư đông đúc; (2) Giải thích nguyên nhân của sự phân bố dân cư không đồng đều. Để làm rõ các nội dung này, HS có thể dựa vào hình 25 sách giáo khoa (trang 98), bản đồ Phân bố dân cư và các đô thị lớn trên thế giới và bảng 22, (trang 87-88).

- GV có thể tiến hành xây dựng Rubric định tính theo tiêu chí qua các bước: + Xác định mục tiêu: HS sẽ xác định được các khu vực tập trung dân cư khác nhau qua lược đồ; HS sẽ giải thích được nguyên nhân của sự phân bố dân cư không đồng đều; + Xác định phân bố dân cư; + Giải thích được nguyên nhân dẫn đến sự phân bố dân cư khác nhau; + Phác thảo mô tả về các mức hiệu suất khác nhau cho các thuộc tính có thể quan sát được.

- Mẫu phiếu tự đánh giá theo tiêu chí như sau:

+ *Dạng định lượng:*

Phiếu tự đánh giá theo tiêu chí						
Họ và tên:.....		Lớp:.....		Ngày:.....		
Tiêu chí đánh giá	Trọng số	Mô tả chất lượng				Điểm
		<i>Xuất sắc</i>	<i>Tốt</i>	<i>Đạt yêu cầu</i>	<i>Chưa đạt yêu cầu</i>	
		<i>10-9</i>	<i>8-7</i>	<i>6-5</i>	<i>4-0</i>	
Xác định sự phân bố dân cư	40%	Sử dụng được chú giải để xác định các khu vực có mức độ tập trung dân cư khác nhau: + Màu trắng: dưới 10 người/km ² + Màu xanh: từ 10-50 người/km ² + Màu cam: từ 51-100 người/km ² + Màu vàng: từ 101-200 người/km ² + Màu đỏ: trên 200 người/km ² Xác định và kể tên đúng các khu vực tập trung dân cư khác nhau dựa vào hình 25	Sử dụng được chú giải để xác định các khu vực có mức độ tập trung dân cư khác nhau: + Màu trắng: dưới 10 người/km ² + Màu xanh: từ 10-50 người/km ² + Màu cam: từ 51-100 người/km ² + Màu vàng: từ 101-200 người/km ² + Màu đỏ: trên 200 người/km ² Xác định và kể tên gần chính xác hết các khu vực tập trung dân cư khác nhau dựa vào hình 25	Sử dụng được bảng chú giải nhưng chưa xác định đúng hết các đối tượng biểu thị trên hình 25 Chưa xác định được hết các khu vực có sự phân bố dân cư khác nhau.	Biết đọc tên hình 25 và chú giải. Không xác định được các khu vực có sự phân bố dân cư khác nhau	
Giải thích nguyên nhân của sự phân bố dân cư không đồng đều	60%	Giải thích được các nguyên nhân tự nhiên như đất, nước, khí hậu, khoáng sản,... và nhân tố KT-XH như tính chất của nền kinh tế, trình độ phát triển của lực lượng sản xuất, chuyên cư, lịch sử khai thác lãnh thổ. Lí giải được vì sao nhân tố KT-XH lại đóng vai trò quan trọng hơn nhân tố tự nhiên khi tác động đến sự phân bố dân cư	Giải thích được các nguyên nhân tự nhiên như đất, nước, khí hậu, khoáng sản,... và nhân tố KT-XH như tính chất của nền kinh tế, trình độ phát triển của lực lượng sản xuất, chuyên cư, lịch sử khai thác lãnh thổ. Chưa lí giải được vì sao nhân tố KT-XH lại đóng vai trò quan trọng hơn nhân tố tự nhiên khi tác động đến sự phân bố dân cư	Giải thích được nhân tố tự nhiên và KT-XH ảnh hưởng tới sự phân bố dân cư, nhưng chưa chỉ rõ các nhân tố cụ thể của các nhân tố lớn đó	Chưa đưa ra được giải thích cho tình trạng dân cư phân bố không đồng đều	
Điểm tổng						

+ *Dạng định tính:*

Phiếu tự đánh giá theo tiêu chí		
Họ và tên:.....		Lớp:.....
		Ngày:
Thang điểm	Mô tả chất lượng	Điểm
10-9	Sử dụng được bảng chú giải để xác định đúng các khu vực có sự phân bố dân cư khác nhau. Giải thích được nguyên nhân dẫn đến sự phân bố dân cư khác nhau trên thế giới. Lí giải được nguyên nhân nào là quan trọng nhất	
8-7	Sử dụng được bảng chú giải để xác định đúng các khu vực có sự phân bố dân cư khác nhau. Giải thích được nguyên nhân dẫn đến sự phân bố dân cư khác nhau trên thế giới. Chưa lí giải được nguyên nhân nào là quan trọng nhất	
6-5	Sử dụng được bảng chú giải để xác định các khu vực có sự phân bố dân cư khác nhau, tuy nhiên, xác định chưa chính xác hết các khu vực. Chưa chỉ rõ các nhân tố cụ thể của tự nhiên và KT-XH ảnh hưởng đến sự phân bố dân cư	
4-0	Chỉ biết đọc tên và bảng chú giải của hình, chưa xác định được các khu vực có sự phân bố dân cư khác nhau. Chưa giải thích được vì sao dân cư lại phân bố không đồng đều	

3. Kết luận

Việc sử dụng phiếu tự đánh giá theo tiêu chí sẽ mang lại hiệu quả rất lớn cho GV và HS. Trong đó, việc xây dựng phiếu theo dạng định tính hay định lượng sẽ giúp GV và HS có những đánh giá và nhận xét tốt hơn về chất lượng dạy và học để có thể điều chỉnh việc dạy và hiệu quả. Bài viết đưa ra các thông tin về phiếu dạy học theo tiêu chí, quy trình xây dựng và cách thiết kế có kèm theo ví dụ minh họa, từ đó GV có thể hình dung được cách thức để xây dựng phiếu tự đánh giá theo tiêu chí cho các trường hợp cụ thể khác nhau.

Tài liệu tham khảo

- Bruce S. Cooper, Anne Gargan (2009). *Rubrics in education: Old term, new meanings*. Phi Delta Kappan Magazine, 91, 54-55.
- Goodrich, H. (1997). *Understanding rubrics*. Education Leadership, 54(4), 14-17.
- Guskey, Thomas R. (1994). *Making the Grade: What benefits students*. Educational Leadership, 52, 14-20.
- Jonsson, A., & Svingby, G. (2007). *The use of scoring rubrics: Reliability, validity and educational consequences*. Educational Research Review, 2, 130-144.
- Lê Văn Hào (2019). *Thiết kế và sử dụng rubric trong đánh giá học tập*. <http://www.ntu.edu.vn/Portals/96/Dien%20dan%20doi%20moi%20PPGD/Phuong%20phap%20DG/SU%20DUNG%20RUBRIC%20TRONG%20DANH%20GIA.pdf>.
- McCloskey, W. & O'Sullivan, R. (1993). *How to assess student performance science: Going beyond multiple-choice tests*. Greenshborof: SouthEastern Regional vision for education, University of Carolina.
- Mertler, Craig A. (2001). *Designing scoring rubrics for your classroom*. Practical Assessment, Research & Evaluation.
- Trần Thị Thanh Thủy (2018). *Dạy học tích hợp phát triển năng lực học sinh*, quyển 2. NXB Đại học Sư phạm.
- Wiggins, Grant P. (1998). *Assessing students performance: Exploring the purpose and limits*. San Fransisco, Calif.: Jossey-Bass.